



# 48 Veelkleurig Nederland VANAF 1945

## De multiculturele maatschappij

HANS ROODENBURG

**D**E MULTICULTURELE SAMENLEVING is niet iets om naar te streven,' zei CDA-leider Jan Peter Balkenende in 2002. 'Nederland is trots op zijn diversiteit,' zei diezelfde Balkenende, inmiddels premier, twee jaar later. Zie hier het debat over de multiculturele samenleving in een notendop.

Door de komst van immigranten uit andere werelddelen is de bevolking van Nederland in de loop der jaren 'veelkleuriger' geworden. En voor zover de immigranten bleven vasthouden aan de zeden en gewoonten uit hun land van herkomst is sprake van Nederland als 'multiculturele samenleving'.

De dekolonisatie van Indonesië eind jaren veertig leidde tot de komst van enige honderdduizenden Indische Nederlanders, later gevolgd door enkele duizenden Molukse militairen met hun gezinnen. In de jaren vijftig – Nederland telde inmiddels tien miljoen inwoners – emigreerden honderdduizenden Nederlanders naar landen als

Australië en Canada om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Aangemoedigd door de regering, die Nederland te vol vond.

Onder druk van werkgevers werden sinds de jaren zestig zogenaamde 'gastarbeiders' geworven in landen rond de Middellandse Zee. De Spaanse en Italiaanse gastarbeiders keerden na verloop van tijd weer terug toen het in hun landen beter ging. Na de oliecrisis van 1973 werd de werving stopgezet. De Turkse en Marokkaanse gastarbeiders mochten blijven en hun gezinnen laten overkomen. Hierdoor en door geboorten, de 'tweede generatie', groeide deze bevolkingsgroep sinds het begin van de jaren zeventig van minder dan honderdduizend tot driekwart miljoen personen.

Een ander herkomstgebied van immigranten vormen de voormalige koloniën op het westelijk halfrond. Rond de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 kwam een omvangrijke immigrantiestroom naar Nederland op gang. Ook uit de Caribische eilanden die deel uitmaken van het Ko-

ninkrijk (voorheen de Nederlandse Antillen) zijn in de loop der jaren immigranten naar Nederland gekomen. Inclusief de tweede generatie tellen beide groepen bij elkaar nu een half miljoen personen.

Bovendien kwamen de afgelopen decennia jaarlijks duizenden – in de jaren negentig tienduizenden – asielzoekers naar Nederland uit crisisgebieden als Afghanistan, Irak, Iran en Somalië. De meesten kregen uiteindelijk een verblijfsvergunning.

Personen met een migratieachtergrond worden in de statistieken aangeduid als 'allochtonen'. Afhankelijk van het herkomstland – of in geval van de tweede generatie dat van de ouders – wordt een onderscheid gemaakt tussen 'westerse' en 'niet-westerse' allochtonen. Tot de niet-westerse landen worden gerekend de landen van Latijns-Amerika, Afrika en de meeste landen van Azië, inclusief Turkije, maar exclusief Indonesië.

De *westerse* allochtonen tellen bij elkaar ruim anderhalf miljoen personen. Een half miljoen van hen is afkomstig uit onze buurlanden Duitsland en België en een kleine vierhonderdduizend uit Indonesië, welke groep voor het overgrote deel bestaat uit – hoofdzakelijk tweede generatie – Indische Nederlanders. Tot de westerse allochtonen behoren ook vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië en migranten uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie in Midden- en Oost-Europa, waarvan de Polen de grootste groep vormen.

Dan de *niet-westerse* allochtonen. Hoewel sommige migranten na verloop van tijd ook weer zijn teruggekeerd naar het land van herkomst, heeft de immigratie uit niet-westerse landen per saldo geleid tot een sterke groei van deze bevolkingsgroep. Hun aantal bedraagt momenteel circa twee miljoen, waarvan iets minder dan de helft hier is

geboren en dus behoort tot de tweede generatie.

Aan de integratie van al die nieuwkomers uit niet-westerse landen in de Nederlandse samenleving werd aanvankelijk weinig aandacht geschonken. Pas toen duidelijk werd dat het verblijf van de gastarbeiders uit Turkije en Marokko allesbehalve tijdelijk was, evenals de immigratie uit niet-westerse landen in het algemeen, werd beleid ontwikkeld om die integratie in goede banen te leiden. De primaire verantwoordelijkheid kwam aanvankelijk niet te liggen bij de immigranten zelf, maar bij de overheid. Die liet zich leiden door het 'multiculturalisme', een visie waarin alle culturen gelijkwaardig zijn en culturele diversiteit per definitie een verrijking is voor de samenleving. Onder het motto 'integratie met behoud van eigen identiteit' werden bijvoorbeeld allochtone kinderen onder schooltijd onderwezen in de 'eigen' taal en cultuur.

Geleidelijk aan kwam er steeds meer kritiek op deze aanpak. De signalen waren dan ook verontroostend. De saamhorigheid ('sociale cohesie') tussen bevolkingsgroepen stond steeds meer onder druk en de economische zelfredzaamheid van immigranten liet te wensen over. Uiterkingsafhankelijkheid, taalachterstand, schooluitval en criminaliteit bepaalden het beeld, zij het met grote verschillen tussen de diverse groepen niet-westerse allochtonen. Een en ander werd in januari 2000 treffend verwoord door de publicist Paul Scheffer in een geruchtmakend artikel in *NRC Handelsblad* met de veelzeggende titel 'Het multiculturele drama'.

Rond de eeuwwisseling was de tijd rijp voor een koerswijziging. Het onderwijs in eigen taal en cultuur verdween van het lesprogramma; in plaats daarvan kwam er meer aandacht voor Nederlands taalonderwijs, ook voor volwassenen. Vrijblijvend-

heid maakte plaats voor eigen verantwoordelijkheid. Er kwamen verplichte inburgeringsprogramma's, te betalen door de migranten zelf, met toetsen om de gemaakte vorderingen te controleren. Het slagen voor een dergelijke toets is nu in bepaalde gevallen vereist voor partners die willen overkomen naar Nederland en voor een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Immigratie- en integratiebeleid zijn zo met elkaar verbonden geraakt.

Ook won rond de eeuwwisseling het inzicht terrein dat *integratie* wordt bemoeilijkt als de *immigratie* op een hoog niveau ligt. Zo wordt de taalachterstand van buitenlandse partners dikwijls overgedragen op de kinderen en ontstaan bij hoge immigratie gemakkelijker 'etnische enclaves', dat wil zeggen min of meer gesloten gemeenschappen van immigranten die weinig contacten onderhouden met de autochtone bevolking. Een tekortschieterende integratie, en als gevolg daarvan achterblijvende economische zelfredzaamheid, pakt bovendien negatief uit voor de overheidsfinanciën. Het Centraal Planbureau (CPB) kwam in 2003 tot de conclusie dat de economische gevolgen van immigratie voor het land van bestemming niet eenduidig positief zijn en dat in de Nederlandse situatie immigratie geen oplossing biedt voor de financiële gevolgen van de vergrijzing.

Geleidelijk ontstond politiek draagvlak voor een restrictiever immigratiebeleid, dat in gang werd gezet met de nieuwe Vreemdelingenwet van 2001. De mogelijkheden voor een restrictief immigratiebeleid zijn echter beperkt. Werknemers uit andere

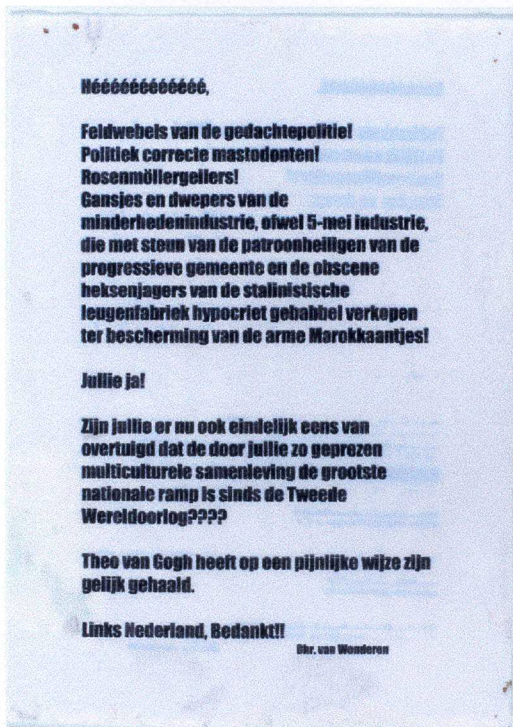
#### Vrouw met hoofddoek

lidstaten van de Europese Unie zijn vrij zich in Nederland te vestigen. De controle over de immigratie uit derde landen heeft Nederland deels uit handen gegeven, doordat het nationale bevoegdheden op dit terrein heeft overgedragen aan de Europese Unie.

Hoe is het momenteel gesteld met de integratie in de Nederlandse samenleving van bevolkings-



groepen met een niet-westerse achtergrond? Rapportages van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laten een gemengd beeld zien. Er zijn zowel plussen als minnen en bovendien grote verschillen tussen herkomstgroepen.



Briefje neergelegd op de plek waar Theo van Gogh was vermoord

een bijstandsuitkering als autochtonen.

Ook de saamhorigheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen laat nog altijd te wensen over. Turken en Marokkanen onderhouden hun sociale contacten vooral binnen de eigen groep. Problemen met de beheersing van de Nederlandse taal komen nog veel voor bij deze groepen. Ook het geloof

Integratie veronderstelt economische zelfredzaamheid. De gemiddelde arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen blijft nog steeds duidelijk achter bij die van autochtonen. De keerzijde hiervan is een hogere uitkeringsafhankelijkheid. Niet-westerse allochtonen ontvangen zes keer zo vaak

speelt een rol. Er zijn in Nederland volgens schattingen van het CBS ongeveer achthonderdduizend moslims. Het merendeel is van Turkse of Marokkaanse herkomst. Daarnaast zijn er moslims uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië. Moslims die meer belang aan hun geloof hechten, voelen zich sterker verbonden met hun land van herkomst en minder met Nederland. Bovendien verkeren zij vaker in eigen etnische kring en koesteren ze vaker conservatieve denkbelden over de positie van vrouwen en homoseksuelen.

De tweede generatie niet-westerse allochtonen is gemiddeld beter in de Nederlandse samenleving geïntegreerd dan hun ouders. Dat geldt zeker voor hun opleidingsniveau, al blijft dit nog wel achter bij dat van autochtone leeftijdgenoten. Voortijdig schoolverlaten, vooral van jongens, is een hardnekkig probleem, evenals de oververtegenwoordiging van jonge mannen uit sommige groepen in de criminaliteitsstatistieken. Een positief punt is dat niet-westerse allochtonen minder vaak dan voorheen een partner uit het land van herkomst laten overkomen.

Alles overziend zijn we er dus nog niet wat betreft de integratie van migranten uit niet-westerse landen en hun kinderen. Het is een langzaam proces dat zich in opeenvolgende generaties voltrekt. Een restrictief – of in ieder geval een selectief – immigratiebeleid kan daarbij moeilijk worden gemist. Ien Dales, destijds minister van Binnenlandse Zaken met integratie in haar portefeuille, wist dit begin jaren negentig al, toen zij verzuchtte: 'Het is moeilijk soep te koken wanneer er voortdurend koud water bij wordt gegooit.'